

ДУБОВИК О.Ю.

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів
Одеський національний економічний університет
вул. Пушкінська, 26, Одеса, Україна, 65014
E-mail: oed0305@ukr.net
ORCID: 0000-0003-4668-4738

МОНІТОРИНГ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Актуальність. Україна інтегрується у світовий економічний простір і є активним учасником регіональної співпраці. Це потребує скасування певних обмежень щодо вільного руху товарів. Митному контролю відведено особливе місце в цьому процесі. Передові форми і методи митного контролю, а також заходи з підвищення їх результативності та ефективності забезпечують своєчасне виявлення, попередження, розкриття і припинення правопорушень, а також додаткове надходження митних платежів до бюджету при поступовому впровадженні європейських митних норм у практику нашої держави.

Мета та завдання. Проаналізувати результативність і ефективність митного контролю в Україні з метою обґрунтування векторів їх подальшого покращення.

Матеріали та методи. У процесі дослідження використано законодавчу та нормативну документацію, статистичні дані Державної митної служби України, законодавчі акти органів державної влади України. Застосовано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, методи узагальнення, аналізу і синтезу, спостереження, порівняння, групування – при дослідженні категоріально-понятійного апарату митного контролю, оцінці результативності і ефективності контрольних заходів у митній сфері.

Результати. Вибір форм і методів митного контролю залежить від цілей, які ставлять перед собою митні органи задля управління митними ризиками від здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Митний контроль може бути результативним, але не ефективним, якщо для досягнення цілей було витрачено ресурси, несумірні з досягнутим ефектом. Аналіз проведення митного аудиту в Україні довів, що основні правопорушення митного законодавства стосувалися неправомірного отримання пільг з оподаткування, порушення вимог правил класифікації товарів згідно з УКТ ЗЕД і недостовірного декларування митної вартості товарів. Сьогодні через воєнний стан акценти в роботі були зміщені на організацію митницями роз'яснювальної роботи, надання консультацій з практичного застосування окремих норм законодавства з питань митної справи та проведення кампанії добровільної сплати до бюджету митних платежів у зв'язку із встановленими ознаками порушення митного законодавства. У більшості іноземних практик митний аудит здійснюється шляхом проведення пост-аудиту. Це призводить до прискорення митних формальностей та спрощення митних процедур, зберігаючи баланс між сприянням міжнародній торгівлі та ефективним митним контролем. На основі аналізу ефективності роботи регіональних митниць визначено проблеми їх функціонування за рядом показників, що свідчить про необхідність зосередження уваги на цих напрямках при проведенні митного контролю.

Висновки. Перспективними напрямками підвищення результативності і ефективності митного контролю в Україні є:

- підвищення ефективності митного аудиту та пост-митного контролю;
- підвищення ефективності контролю за правомірністю застосування звільнень від сплати митних платежів та використання товарів за кінцевим призначенням, що сприятиме збільшенню надходжень митних платежів до Державного бюджету;
- запровадження в Україні європейських практик у сфері митного контролю шляхом побудови сучасних, гнучких, надійних, сервісно-орієнтованих інформаційно-комунікаційних систем.

Потребують на подальші розробки і оприлюднення єдині показники результативності і ефективності митного контролю, які будуть узгоджені з митним законодавством країн-членів ЄС. Вони мають відображати не тільки кількісні показники додаткових надходжень митних платежів до бюджету, але й опосередковано враховувати якість змін, що відбуваються у митному адмініструванні, через зростання обсягів міжнародної торгівлі, активізацію зовнішньоекономічної діяльності.

Ключові слова: митний аудит, пост-митний контроль, зовнішньоекономічна діяльність, спрощення і гармонізація митних процедур, контрольньо-перевірочна робота.

DUBOVYK O.Yu.

PhD in Economics, Associate Professor, Assistant Professor of the Department of Finance
Odessa National Economic University,
Pushkinska St., 26, Odessa, Ukraine, 65014
E-mail: oed0305@ukr.net

MONITORING THE PERFORMANCE AND EFFICIENCY OF CUSTOMS CONTROL IN UKRAINE

Topicality. Ukraine is integrating into the global economic space and is an active participant in regional cooperation. This requires the abolition of certain restrictions on the free movement of goods. Customs control has a special place in this process. Advanced forms and methods of customs control, as well as measures to increase their performance and efficiency, ensure timely detection, prevention, disclosure and termination of offenses, as well as additional receipt of customs payments to the budget with the gradual introduction of European customs norms into the practice of our state.

Purpose and tasks. To analyze the performance and efficiency of customs control in Ukraine in order to substantiate the vectors for their further improvement.

Materials and methods. Legislative and normative documentation, statistical data of the State Customs Service of Ukraine, legislative acts of the state authorities of Ukraine were used in the research process. General scientific and special methods of scientific knowledge, methods of generalization, analysis and synthesis, observation, comparison, grouping are applied - in the study of the categorical and conceptual apparatus of customs control, assessment of the performance and efficiency of control measures in the customs sphere.

Research results. The choice of forms and methods of customs control depends on the goals set by the customs authorities for the management of customs risks from the implementation of foreign economic activities. Customs control can be effective, but not effective, if resources disproportionate to the achieved effect were spent to achieve the goals. The analysis of the customs audit in Ukraine proved that the main violations of the customs legislation related to the illegal receipt of tax benefits, violation of the requirements of the rules for the classification of goods in accordance with the UCT of the Foreign Trade and unreliable declaration of the customs value of goods. Today, due to the state of war, the emphasis in the work has been shifted to the organization of explanatory work by the customs, the provision of consultations on the practical application of certain norms of legislation on customs matters, and the conduct of a campaign of voluntary payment to the budget of customs payments in connection with the established signs of violation of the customs legislation. In most foreign practices, the customs audit is carried out by conducting a post-audit. This results in speeding up customs formalities and simplifying customs procedures, maintaining a balance between promoting international trade and effective customs control. On the basis of the analysis of the efficiency of the work of regional customs, the problems of their functioning have been identified according to a number of indicators, which indicates the need to focus on these areas during customs control.

Conclusions. Prospective directions for increasing the performance and efficiency of customs control in Ukraine are:

- increasing the effectiveness of customs audit and post-customs control;
- increasing the effectiveness of control over the legality of the application of exemptions from payment of customs payments and the use of goods for their final destination, which will contribute to the increase of customs payments to the State Budget;
- introduction of European practices in the field of customs control in Ukraine by building modern, flexible, reliable, service-oriented information and communication systems.

Single indicators of performance and efficiency of customs control, which will be coordinated with the customs legislation of the EU member states, are required for further development and publication. They should reflect not only the quantitative indicators of additional revenues of customs payments to the budget, but also indirectly take into account the quality of changes taking place in the customs administration, due to the growth of international trade volumes, the activation of foreign economic activity.

Keywords: customs audit, post-customs control, foreign economic activity, simplification and harmonization of customs procedures, control and verification work.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими практичними завданнями. Інтеграція української митниці до митного простору Євросоюзу потребує імплементації положень Митного кодексу ЄС та інших митних документів до митного законодавства нашої держави. Оскільки Європейський Союз створювався передусім як митний союз, досягнення європейських стандартів у митній справі для України є найважливішою задачею на шляху набуття членства в ЄС. Однак поряд з питаннями функціонування державної митної справи вирішення проблем регулювання та контролю зовнішньоекономічних відносин в умовах світової економічної та політичної кризи є вкрай важливим для подальшого розвитку інтеграційних процесів. Здійснення митного контролю спрямоване на нівелювання деструктивних чинників зовнішнього середовища і зменшення негативного впливу зовнішніх загроз задля захисту своєї території і суспільства. Від його ефективного реалізації залежить економічна безпека та досягнення національних інтересів країни.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Багато уваги питанню сутності, адміністративно-правового регулювання та напрямам удосконалення митного контролю приділяли такі науковці та практики як О. П. Гребельник, Ю. А. Ломейко, С. П. Параниця, Д. М. Русак, О. П. Федотов, В. В. Ченцов та інші. Окремі питання щодо взаємозв'язку проведення митного контролю з його

ефективністю та результативністю було висвітлено в наукових працях учених, серед яких Н. В. Архирейська, І. Г. Бережнюк, О. М. Вакульчик, А. Д. Войцещук, О. М. Десятнюк, Ю. С. Костишин, В. Б. Кривіцький, А. І. Крисоватий, П. В. Пашко, В. В. Пухальський та інші. Дослідженню проблем проведення митного пост-аудиту в нашій країні присвятили свої наукові праці Л. О. Батанова, М. Г. Бортнікова, Л. В. Гуцаленко, Л. М. Івашова, У. О. Марчук, В. Ю. Фабіянська, Ю. Л. Чиркова та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на доробки науковців у розв'язанні проблемних аспектів визначення ефективності митного контролю, на сьогодні не втрачає своєї актуальності дослідження питань щодо розробки та застосування на практиці єдиної оцінки дій органів митного контролю та її адаптації до сучасних європейських вимог.

Формулювання цілей дослідження (постановка завдання). Проаналізувати результативність і ефективність митного контролю в Україні з метою обґрунтування векторів їх подальшого покращення.

Матеріали та методи. У процесі дослідження використано законодавчу та нормативну документацію, статистичні дані Державної митної служби України, законодавчі акти органів державної влади України. Застосовано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, методи узагальнення, аналізу і синтезу, спостереження, порівняння, групування – при дослідженні категоріально-понятійного апарату митного контролю, оцінці результативності і ефективності контрольних заходів у митній сфері.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Під митним контролем розуміється сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення додержання норм Митного кодексу, законів та інших нормативно-правових актів з питань митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку (Customs Code, 2012, article 4.24).

Митний контроль проводиться з метою забезпечення законного переміщення осіб, товарів і транспортних засобів через митний кордон держави.

Таблиця 1.

Результати роботи Державної митної служби України з порушеннями законодавства з питань митної справи у 2018-2023 рр.

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Вартість предметів правопорушень митних правил, млрд. грн.	3,4	2,2	2,6	2,8	2,9	8,9
Вилучено предметів правопорушення митних правил, млн. грн. з них:	568,6	655,4	968,3	941,0	697,5	938,0
- промислові товари	223,4	408,0	663,0	*	457,5	716,0
- продовольчі товари	119,3	151,6	135,0	*	49,0	88,0
- валюта	76,0	43,6	87,3	*	148,0	73,0
- транспортні засоби	149,9	52,2	83,0	*	43,0	61,0

* дані відсутні

Джерело: складено авторкою на основі (Reports on the work of the State Customs Service of Ukraine)

Протягом 2023 року виявлено 11 935 порушень митних правил із вартістю предметів правопорушень на суму майже 8,9 млрд. грн. Якщо ці показники порівнювати з довоєнним станом, то кількість переданих митницями справ про порушення митних правил до суду збільшилася на 32 %, а вартість предметів правопорушень – більше ніж в 3 рази. І доля промислових товарів у структурі вилучених предметів правопорушення митних правил невідмінно зростає – з 39,3% у 2018 р. до 76,3 % у 2023 р. (табл. 1).

Митний контроль здійснюється шляхом:

- перевірки документів та відомостей, які надаються митним органам під час переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України;
- митного огляду;
- обліку товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України;
- усного опитування громадян та посадових осіб підприємств;
- огляду територій та приміщень, де знаходяться товари, транспортні засоби комерційного призначення, що підлягають митному контролю;

- проведення документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань митної справи, у тому числі своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів;
- направлення запитів до інших державних органів, установ та організацій, уповноважених органів іноземних держав для встановлення автентичності документів, поданих митному органу;
- пост-митного контролю (Customs Code, 2012, article 336).

Вибір форм і методів митного контролю залежить від цілей, які ставлять перед собою митні органи задля управління митними ризиками від здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Задля оцінювання результатів застосування певних форм і методів податкового контролю доцільно використовувати кількісні та якісні показники. В науковій літературі висловлюються різні підходи до трактування поняття «ефективність митного контролю». Але насамперед необхідно розмежувати дефініції «результативність» і «ефективність» митного контролю.

Згідно з Державним стандартом ISO 9001-2001 під результативністю розуміється ступінь досягнення запланованого результату (Quality Management Systems, 2001). Щодо визначення результативності податкового контролю, то найбільш влучне тлумачення цього поняття наведено В. В. Пухальським, а саме – це «важлива складова ефективності, що вчасно виявляє правопорушення у сфері оподаткування завдяки застосуванню дієвих контрольних процедур та вказує на частку результативних податкових перевірок в їх загальній кількості» (Puhalsky, V.V., 2019). Кривіцький В. Б. розвинув цю категорію і конкретизував, що «до результатів, які можуть свідчити про відсутність порушень митного законодавства, а отже, про досконалість, прозорість та якість митного контролю загалом відносяться: 1) обсяг сплачених митних платежів; 2) динаміка та сумарний обсяг товарного експорту-імпорту; 3) наявність та/або відсутність контрабандних та контрафактних товарів та ін.» (Kryvitsky, V.B., 2018).

Найбільш результативною і дієвішою формою здійснення митного контролю з боку отримання додаткових податкових надходжень є митний аудит. Контроль на основі методів аудита за Кіотською міжнародною конвенцією про спрощення і гармонізацію митних процедур трактується як «сукупність заходів, за допомогою яких митна служба переконується у правильності заповнення декларацій на товари та достовірності зазначених у них даних, перевіряючи наявні у причетних до декларування осіб відповідні книги обліку рахунків, документи, облікову документацію та комерційну інформацію» (International Convention, 1973, section 2 of the General Appendix).

В Україні митний аудит зводиться до проведення документальної перевірки правильності заповнення митних декларацій, достовірності визначення митної вартості, законності ввезення (вивезення) товарів на/поза митну територію, а також своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів. Він починається з розробки аудиторських щорічних програм на підставі профілю ризиків і може проводитися на постійній, циклічній та вибірковій основі.

За результатами проведених документальних перевірок було виявлено порушення митного законодавства і донараховано у 2021 р. 341,88 млрд. грн., що в 1,5 рази більше, ніж у 2020 р. (табл. 2). Основні правопорушення стосувалися неправомірного отримання пільг з оподаткування, порушення вимог правил класифікації товарів згідно з УКТ ЗЕД і недостовірного декларування митної вартості товарів.

Таблиця 2.

Результативність митного аудиту в Україні

Період	Кількість документальних перевірок	Донараховано грошових зобов'язань, млн. грн.	Надійшло до Держбюджету, млн. грн.	Середня результативність однієї перевірки, млн. грн.
2020	651	234,63	12,21	0,02
2021	868	341,88	29,55	0,04
2022	188	147,44	13,2	0,07
2023	-	-	15,3	-

Джерело: складено авторкою на основі (Reports on the work of the State Customs Service of Ukraine)

У 2022 р. документальні перевірки проводилися тільки у січні-лютому у зв'язку з їх зупиненням через воєнний стан в країні. Акценти в роботі були зміщені на організацію митниціями роз'яснювальної роботи, надання консультацій з практичного застосування окремих норм законодавства з питань митної справи та проведення кампанії добровільної сплати до бюджету митних платежів у зв'язку із встановленими ознаками порушення митного законодавства. Але ж середня результативність однієї перевірки була тут найвищою – 70 тис. грн.

2023 рік також відзначився мораторієм на проведення аудиту. Однак за результатами проведених документальних перевірок підприємств у минулих періодах до Держбюджету було перераховано 15,3 млн. грн. А за результатами проведеної аналітичної та роз'яснювальної роботи, у тому числі реалізації наданих доручень та проведеного митницями доперевірочного аналізу митних оформлень щодо можливих порушень митного законодавства після завершення митного оформлення, в бюджет надійшло 88,9 млн. грн. Тож ми бачимо, що митний аудит в Україні в умовах воєнного стану знаходиться в особливому режимі, який все ж таки працює і намагається збалансувати між необхідністю контролю і викликами, що виникли через надзвичайну ситуацію.

Але ж у більшості іноземних практик під митним аудитом розуміють зведення до мінімуму «пропускних» митних процедур та здійснення митного контролю шляхом подальшої поглибленої документальної перевірки суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) після факту митного оформлення товарів та транспортних засобів (Formation of the customs audit system, 2014, p. 14). Тобто шляхом проведення пост-митного аудиту, який зводиться до контролю товарів після їх випуску у вільний обіг на митну територію держави, шляхом перенесення частини процедур контролю на післямитний період. Це повинно призводити до прискорення митних формальностей та спрощення митних процедур при перетині кордону під час експортно-імпорتنих операцій, зберігаючи баланс між сприянням міжнародній торгівлі та ефективним митним контролем. Важливо, що для митниці пост-митний контроль дає можливість здійснити реальний, а не формальний аналіз поданих декларантом документів.

В Україні лише наприкінці 2019 р. було законодавчо закріплено поняття «пост-митний контроль» статтею 337¹ Митного кодексу України. Встановлено, що він здійснюється за результатами застосування системи управління ризиками та може бути ініційований під час митного оформлення або протягом 30 календарних днів з дня випуску товарів (Customs Code, 2012).

Основними напрямками здійснення пост-митного контролю є:

- контроль за правильністю визначення бази оподаткування;
- контроль за правильністю класифікації товарів згідно з УКТ ЗЕД;
- контроль за визначенням країни походження товарів;
- контроль за наданням пільг в оподаткуванні, повнотою та своєчасністю сплати митних платежів;
- контроль за достовірністю декларування вагових, кількісних та якісних показників, технічних та фізико-хімічних характеристик товарів, що впливають на рівень оподаткування;
- контроль за дотриманням визначених Митним кодексом України вимог митних режимів;
- контроль за дотриманням суб'єктами ЗЕД положень законодавства з питань нетарифного регулювання.

Українська митниця запустила з 1 листопада по 25 грудня 2023 року рекомендаційно-технічний пілотний проєкт щодо здійснення посадовими особами митних органів пост-митного контролю, при реалізації якого до держбюджету перераховано 529,1 тис. грн. митних платежів. Це складає лише 20 % від очікуваних надходжень. За результатами реалізації пілотного проєкту від Київської митниці надійшло 462 тис. грн., а від Львівської – 67,1 тис. грн. (Reports on the work of the State Customs Service of Ukraine). Попри досить низький економічний ефект у порівнянні з плановими очікуваннями, цей експеримент необхідно продовжувати. Але ж результати пост-митного контролю будуть враховуватися системою управління ризиками (СУР) та під час відбору підприємств для проведення документальних перевірок у подальшому.

Оцінка ефективності заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків, є основою для визначення дієвості митного контролю. Багато науковців розглядали питання ефективності діяльності митних органів, митної справи, митної політики, процедур митного контролю тощо. Так, Архирейська Н. В. під ефективністю діяльності митних органів розуміє співвідношення результатів діяльності митної справи (стягнення митних платежів, кількість оформлених митних декларацій, тощо) та залучених для досягнення таких результатів ресурсів (матеріальних, трудових) (Arkhireyska, N.V., 2014). Тобто ефективність – це результативність з урахуванням витрат на заходи з її досягнення. І митний контроль може бути результативним, але не ефективним, якщо для досягнення цілей було витрачено ресурси (тимчасові, матеріальні та інші), несумірні з досягнутим ефектом. Звісно ж, ефективний митний контроль завжди результативний.

Однак на сьогодні єдиної методики оцінки ефективності митного контролю не існує. За основу взято Методику оцінювання показників роботи митних органів України з питань організації митного контролю (About the Procedure for Evaluating the Indicators, 2007).

Науковець Костишин Ю. С., спираючись на іноземний досвід, пропонує застосовувати оціночні індикатори, а саме: граничний час проходження митних операцій під час здійснення митної процедури

експорту для товарів, які не ідентифіковані як ризиковані поставки, що потребують додаткової перевірки; кількість документів, необхідних для митних цілей під час переміщення товару через державний кордон при імпорті (експорті); частка випадків недотримання обмежень, встановлених відповідно до законодавства країни, а також порушень валютного законодавства під час розміщення товарів у митні процедури тощо (Kostyshyn, Yu.S., 2020). Але ж, на наш погляд, необхідно мати якийсь еталонне значення цих показників, щоб можна було робити висновки про ступінь їх досягнення.

Для оцінювання ефективності роботи митних органів митні підрозділи кожної області України та Енергетична митниця щомісяця розраховують показники комплексної оцінки (Indicators of comprehensive assessment, 2021-2023). Нами проведено аналіз окремих ключових показників діяльності Державної митної служби. Для порівняння взято показники діяльності митних служб різних регіонів України, а саме Чернігівської (північний регіон), Одеської (південний регіон) та Львівської (західний регіон) областей (табл. 3). Області східного регіону України тимчасово окуповано, тому по них показники поки що не розраховуються.

Таблиця 3.

Аналіз показників ефективності митного контролю на Чернігівській, Одеській та Львівській митницях у 2021 – I кварталі 2023 рр.

Значення у звітному періоді / Цільове значення

Показник ефективності митного контролю	2021			2022			2023 (I квартал)		
	Чернігівська	Одеська	Львівська	Чернігівська	Одеська	Львівська	Чернігівська	Одеська	Львівська
- правильність класифікації товарів	3 % / Д	-3 % / З	1 % / Д	5 % / Д	-2 % / З	1 % / Д	14 % / В	-3 % / З	3 % / Д
- застосування заходів тарифного регулювання при митному оформленні	66,5 % / Д	11,9 % / З	25,1 % / З	-4,4 % / Н	86 % / Д	-2 % / Н	45,2 % / З	255,2 % / В	54,0 % / Д
- виконання індикативних показників надходжень митних платежів	109,8 % / В	106,0 % / З	104,1 % / В	103,3 % / В	105,0 % / В	104,1 % / В	100,1 % / В	104,9 % / В	104,0 % / В
- правильність визначення митної вартості товарів	-	1,6 % / Д	-	0,2 % / Д	2,3 % / Д	0,4 % / Д	0,1 % / Д	2,6 % / Д	0,4 % / Д
- частка митних декларацій, щодо яких за результатами виконання митницями визначених АСАУР митних формальностей було фактично виявлено розбіжності	10,69 % / В	3,29 % / З	4,75 % / З	12 % / В	8 % / В	6 % / Д	13 % / В	11 % / В	7 % / Д
- здійснення митного огляду за ініціативи посадової особи внаслідок	20,55 % / В	3,11 % / Н	1,05 % / Н	22 % / В	4 % / Н	12 % / З	30 % / В	7 % / З	23 % / В

застосування СУР									
- тривалість здійснення митного контролю транспортних засобів на смугах руху «червоний коридор» для автомобільного сполучення	1 / В	1,09 / В	0,98 / З	-	1,08 / В	1,46 / В	-	2,53 / В	1,19 / В
- частка справ про порушення митних правил, за результатами яких прийнято рішення на користь держави, від загальної кількості справ, направлених до суду	120 % / В	89 % / В	90 % / В	101 % / В	64 % / В	133 % / В	82 % / В	32 % / З	100 % / В

Умовні позначення з цільового значення: В – відмінно, Д – добре, З – задовільно, Н - незадовільно
Джерело: складено авторкою на основі (Indicators of comprehensive assessment, 2021-2023)

Аналіз довів, що ефективність роботи регіональних митниць за окремими показниками нестабільна. Так, за показникам «виконання індикативних показників надходжень митних платежів», «правильність визначення митної вартості товарів», «частка справ про порушення митних правил, за результатами яких прийнято рішення на користь держави, від загальної кількості справ, направлених до суду» всі планові завдання виконуються. Але досить часто оцінка «незадовільно» простежується за такими показниками як «здійснення митного огляду за ініціативи посадової особи внаслідок застосування системи управління ризиками (СУР)», «застосування заходів тарифного регулювання при митному оформленні». Це свідчить про необхідність зосередження уваги на цих напрямках при проведенні митного контролю.

Окремо застосовується бальна система оцінювання ефективності здійснення митного аудиту, де максимальна кількість набраних митницями балів – 6, а мінімальна – 3. Показник рейтингового місця митниці розраховується як сума трьох складових: коефіцієнта кількості проведених документальних перевірок, коефіцієнта рівня узгодження грошових зобов'язань і коефіцієнта рівня сплати узгоджених зобов'язань.

Наведені на рис. 1 дані свідчать про зниження рейтингового місця у 2022 р. по багатьох регіональних митницях. Так, якщо максимальний рейтинговий бал, а через те і найвища ефективність здійснення митного аудиту, простежувалися у 2021 р. по Одеській, Вінницькій, Запорізькій, Тернопільській, Хмельницькій та Черкаській митницям, то по підсумках 2022 р. жодна з митниць не отримала максимального значення рейтингу. Навіть сім митниць набрали мінімальний бал: Донецька, Львівська, Київська, Луганська, Миколаївська, Хмельницька і Херсонська. Це пов'язано з повномасштабною війною Росії проти України, запровадженням в Україні воєнного стану, і, як наслідок, відбулося зменшення обсягів виробництва, зміна логістичних маршрутів, блокування морських торговельних портів, закриття повітряного простору, тимчасове вимушене призупинення діяльності окремих митниць. Також було запроваджено мораторій на проведення документальних перевірок, що звело нанівець майже всі складові рейтингового показника. У 2023 р. рейтинг по митницях став ще нижчим.

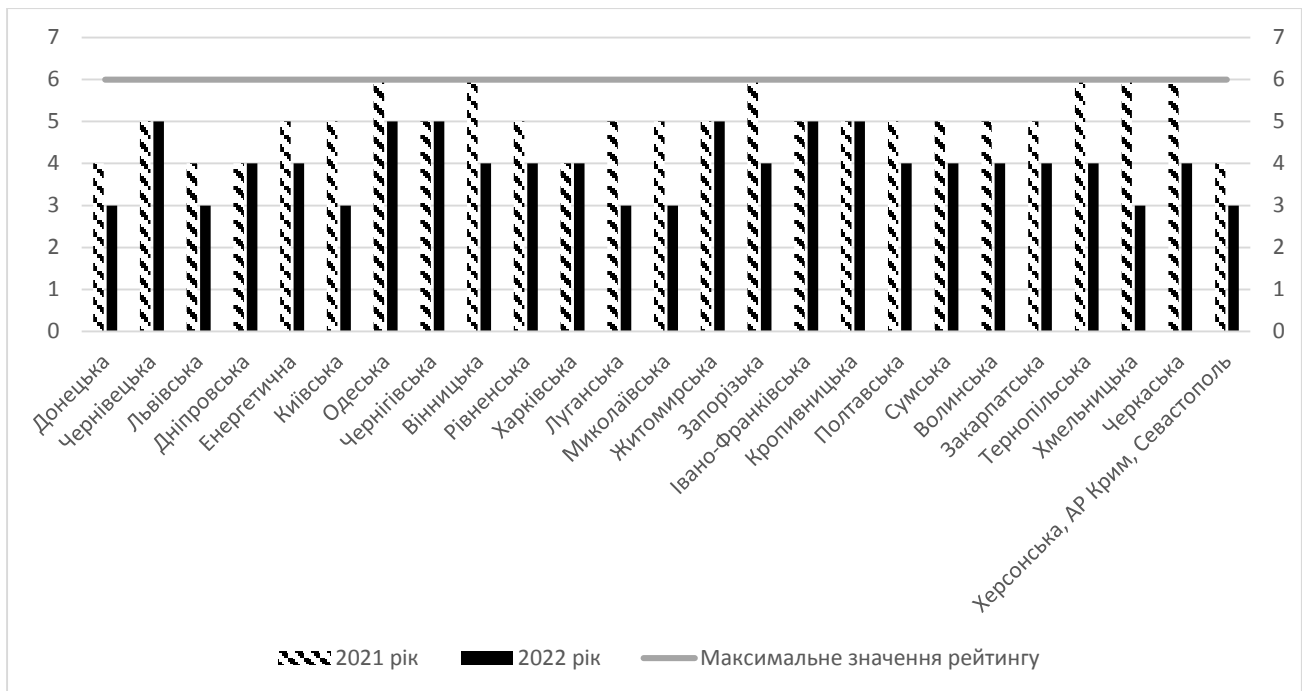

Рис. 1 - Оцінювання ефективності здійснення митного аудиту за показником рейтингового місця регіональної митниці

Джерело: складено авторкою на основі (Indicators of comprehensive assessment, 2021-2022)

Висновки та перспективи подальших досліджень. Оскільки митна служба стоїть на сторожі інтересів держави, упереджаючи загрози економічній безпеці країни, необхідно регулярно вживати перспективні заходи з підвищення результативності та ефективності її контрольно-перевірочної роботи з урахуванням перманентних змін у законодавстві. На сьогодні існує декілька фундаментальних документів, які стосуються розвитку нашої країни в цілому і митної служби зокрема.

Так, Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки в розділі IV «Стратегічні цілі та показники їх досягнення» (Strategy for Reforming, 2021) одним з напрямів сприяння міжнародній торгівлі і безпеці шляхом подальшого зниження рівня незаконного переміщення товарів через митний кордон України і грошових та часових витрат для добросовісного бізнесу на проходження митних процедур вбачає:

- підвищення ефективності постмитного контролю та митного аудиту;
- модернізацію системи контролю за визначенням митної вартості та створення єдиної довідкової бази даних цінової інформації;
- розбудову митної інфраструктури та забезпечення митних органів сучасними технічними засобами митного контролю;
- мінімізацію впливу людського фактору шляхом подальшої автоматизації митних формальностей та стандартизованих оперативних завдань, а також розвитку автоматизованої системи аналізу та управління ризиками (АСАУР).

Євроінтеграційні процеси України обумовлюють необхідність оптимізації та спрощення митного контролю на основі застосування системи управління ризиками. Спрощення митних формальностей відбувається завдяки забезпеченню вибіркової митного контролю за рахунок концентрації уваги митних органів на високоризикових зовнішньоекономічних операціях, які визначаються завдяки використанню АСАУР. Ця система будується на досвіді виявлення порушень митного законодавства у минулому, оцінює ризик попередньої поведінки суб'єкта ЗЕД.

Ефективність застосування АСАУР у 2023 р. в Україні очевидна: опрацьовано 2 577 тис. митних декларацій, з них частка митних декларацій, по яких визначено необхідність проведення митного огляду – лише 3,76 %. А згідно з показниками комплексної оцінки роботи митниць загальний (системний) рівень показника «Частка митних декларацій, щодо яких за результатами виконання митницями визначених АСАУР митних формальностей було фактично виявлено розбіжності», становить 9 % (2021 рік – 6 %; 2022 рік – 7 %) (Reports on the work of the State Customs Service of Ukraine, 2023).

Ще одним документом, який регламентує основні напрями роботи митної служби з метою підвищення ефективності митного контролю, є Національна стратегія доходів на 2024-2030 рр.

(National Income Strategy, 2023). У розділі 5 «Питання митної політики та митного адміністрування» визначається, що задля покращення безпекової, фіскальної та правоохоронної функцій Держмитслужби необхідно:

- підвищити ефективність контролю за правомірністю застосування звільнень від сплати митних платежів та використанням товарів за кінцевим (цільовим) призначенням, що сприятиме збільшенню надходжень митних платежів до Державного бюджету;
- скасувати мораторій на проведення документальних перевірок митними органами;
- запровадження в Україні європейських практик у сфері митного контролю шляхом побудови сучасних, гнучких, надійних, сервісно-орієнтованих інформаційно-комунікаційних систем.

Перспективи подальших розробок питань з підвищення результативності і ефективності митного контролю полягають у дослідженні якості форм и методів митного контролю, який здійснюється органами Держмитслужби України, що характеризуються своєю специфічністю. У зв'язку з цим необхідно розробити і оприлюднити єдині показники результативності і ефективності митного контролю, які будуть узгоджені з митним законодавством країн-членів ЄС. Вони мають відображати не тільки кількісні показники додаткових надходжень митних платежів до бюджету, але й опосередковано враховувати якість змін, що відбуваються у митному адмініструванні, через зростання обсягів міжнародної торгівлі, активізацію зовнішньоекономічної діяльності.

REFERENCES

About the Evaluation of the Effectiveness of Tasks and Functions by Customs: Order of State Customs Service of Ukraine № 451 (2023, September 1) [in Ukrainian].

About the Procedure for Evaluating the Indicators of the Work of the Customs Authorities of Ukraine on the Organization of Customs Control: Order of State Customs Service of Ukraine № 182 (2007, March 5) [in Ukrainian].

Arkhireyska, N.V. (2014). Analysis of approaches to assessing the effectiveness of customs affairs. *Effective economy*, 7. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3176> [in Ukrainian].

Customs Code of Ukraine (2012, March 13). *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 44-48. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> [in Ukrainian].

Formation of the customs audit system in Ukraine: monograph (2014). In general ed. O. M. Vakulchyk. Khmelnytskyi: PE Melnyk A. A., 208 p. [in Ukrainian].

Indicators of comprehensive assessment in 2021-2023. Website of the State Customs Service of Ukraine. <https://customs.gov.ua/en/pokazniki-kompleksnoyi-otsinki> [in Ukrainian].

International Convention on Simplification and Harmonization of Customs Procedures (1973, May 18). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_643#Text [in Ukrainian].

Kostyshyn, Yu.S. (2020). A scientific and methodological approach to assessing the effectiveness of customs control in the financial security system. *Finance, banking and insurance*, 4, 88-98. [https://doi.org/10.26642/ema-2020-4\(94\)-88-98](https://doi.org/10.26642/ema-2020-4(94)-88-98) [in Ukrainian].

Kryvitsky, V.B. (2018). Evaluation of the effectiveness of customs control in terms of simplifying significant formalities. *Problems and prospects of economics and management*, 4, 246-253. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2018-4\(16\)-246-253](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2018-4(16)-246-253) [in Ukrainian].

National Income Strategy for 2024-2030: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 1218-p (2023, December 27). https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf [in Ukrainian].

Puhalsky, V.V. (2019). Assessment of the state, efficiency and effectiveness of tax control in Ukraine. *Economy and the state*, 1, 35-42. <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2019.1.35> [in Ukrainian].

Quality Management Systems. Requirements (2001). DSTU ISO 9001-2001 from 27th June. Kyiv: State Standard of Ukraine [in Ukrainian].

Reports on the work of the State Customs Service of Ukraine for 2018-2023. <https://customs.gov.ua/plani-ta-zviti-roboti> [in Ukrainian].

Strategy for Reforming the State Finance Management System for 2022-2025: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 1805-p (2021, December 29). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].